

Denis Horman

Från MAI till BAI – hur privatiseringen utvidgas och demokratin inskränks

Torsdagen den 28 mars 2002 bevitnades en ovanlighet i den belgiska riksdagen. Vincent Decroly från miljöpartiet Ecolo lyftes handgripligen ner från talarstolen. Det var inte för att han i slutet på sitt anförande visade T-skjortan – han fått strax innan på det andra Sociala Världforumets möte i brasilianska Porto Alegre – med slogan “Um outro mundo e possível” utan för det han sade. Decroly krävde stopp för alla *Bilateral Agreement for the Promotion and Protection of Investments* (BAI). Vad är då ett BAI-avtal?

BAI är en ny sorts mellanstatliga avtal mellan något land från OECD-gruppen av rika industriländer och u-länder eller länder som tidigare ingick i Sovjetunionen. Det finns idag omkring 2000 BAI-avtal. Men för att förstå vad ett BAI-avtal betyder får vi gå tillbaka till avtalsförslaget *Multilateral Agreement on Investments* (MAI) från 1998.

USA förebild

MAI-avtalet, som var en produkt av de 29 rika länderna i OECD, hade inneburit om det gått igenom ett världsavtal, som hade gett multinationella storföretag en oinskränkt rätt att investera där de vill, inklusive gett dem rätt att köra över alla internationella och nationella arbets-, sociala- och miljöavtal och lagar. MAI-avtalet gick t.o.m. så långt att de multinationella storföretagen gavs rätt att stämna regeringar om de på något sätt minskade deras vinst.

Förebilden till MAI-avtalet var *North American Free Trade Association* (NAFTA) som är handelsavtalet mellan USA, Kanada och Mexiko. Exempel på vad det betyder i praktiken kan vi se i det amerikanska företaget US Ethyls krav på skadeersättning, efter det att den kanadensiska delstaten Ottawa förbjöd US Ethyl att marknadsföra ett giftigt oljeadditiv. US Ethyl vann.

MAI-avtalet gick i graven tack vare de massiva protesterna runt om i världen. I Europa förkastade EU-parlamentet det i mars 1998. Den franska regeringen Jospin sa likaledes nej i oktober osv. Men den 18 maj samma år slöts på EU-kommissionens och USAs initiativ under G7-toppmötet i brittiska Birmingham ett *Transatlantic Economic Partnership* (TEP), vilket är ett MAI-avtal i mindre upplaga. Målsättningen för TEP är att skapa en frihandelszon omfattande EU och USA. I ett dokument från EU-kommissionen preciseras det till att utarbeta gemensamma samhällsregler “utifrån företagets behov”.

Koloniala tider

TEP betyder således ett stopp för en självständig social-, ekonomisk-, miljö-, kulturpolitik från de europeiska ländernas riksdagar. De är nu mer än tidigare underställda marknadens och kapitalets krav. Det europeiska ministerrådet godkände TEP-avtalet i september 1998. I november godkändes det med en stor majoritet av EU-parlamentet.

Den franska tidningen *Le Monde Diplomatique* skrev om MAI-avtalet i februari 1998. “Vi måste gå till de koloniala fördragen lång tillbaka i tiden för att träffa på en dylik arrogans och övermakt som den i MAI. Ett fördrag med den starkaste rätt – de multinationella storföretagen – och med de drakoniska plikterna som åläggs folk”. Beskrivningen passar tyvärr lika bra för BAI-avtalen.

Ett undertecknade av ett BAI-avtal innebär en blankcheck åt de multinationella storföretagen. BAI-avtalen ger, helt i samstämmighet med det begravda MAI-avtalet, ett särskilt skydd åt de

multinationella storföretagens finansiella intressen. Inför det måste alla sociala och miljölagar vika. De multinationella storföretagen står över länders offentlighet och ovanför ländernas lagar.

BAI-avtalen fungerar i enlighet med de tre mekanismer som lades till grund för MAI-avtalet och som sen tidigare finns för Världshandelsorganisationen (WTO). De är 1) klausulen om nationellt bemötande 2) klausulen om mest gynnad nation. 3) organet för samordning av de olika regleringarna.

Investerares företräde

Klausulerna om "nationellt bemötande" innebär att en multinationell investerare måste åtnjuta samma fördelar som de företag som enbart verkar inom nationen. "Mest gynnad nation" innebär att den multinationella investeraren kan åberopa sig rättigheter i vilken som helst av avtalsstaterna. Det betyder att den multinationella investeraren har en fördel gentemot inhemska företag i det att han åtnjuter rättigheter i två länder. Till detta har den multinationella investeraren en rätt som avtalsstaterna inte kan överträda. "Inkomster från investeringen måste fritt kunna förflyttas och i fall av förhinder skall ett snabbt gottgörande ges".

Det finns i en del BAI-avtal ordvändningar som ger intrycket att staten kan sätta gränser för vad multinationella investerare får göra. Men det är skenbart så eftersom investeraren har rätten att välja enligt vilken stats rättsordning en tvist ska föras. Han väljer naturligtvis det landet som ger honom de största fördelarna. (Kom ihåg, att BAI-avtalen handlar om mellanstatliga avtal mellan rika OECD-stater och fattiga u-länder, med oftast svagt utvecklad arbetarrörelse).

Dessutom har investerare rätt att öppna en rättsprocess vid sidan om det offentliga rättsväsendet. Tvisten behandlas istället av en WTOs skiljenämnd bakom stängda dörrar och utan att namnen på de inblandade offentliggörs. Eller så avgörs tvistemålet av den Internationella handelskammarens skiljenämnd, som befolkas av kommersiella experter ur den nyliberala världen och som knappt kan sägas tänker i neutrala termer.

Inga undantag

BAI-avtalen tecknas i en tid då undervisningen, sjukvården, vatten- & elförsörjningen, kollektivtrafiken etc. privatiseras inom ramen för *General Agreement on Trade in Service* (GATS). Det har sin betydelse eftersom begreppet "investerare" fått en allt vidare mening i BAI-avtalen.

Under MAI-förhandlingarna sa regeringar att grundläggande offentliga tjänster och kulturen skulle ges undantag. De multinationella investeringarna skulle främst röra s.k. "direkta investeringar" i olika industriföretag. Men i BAI-avtalen som sluts idag nämns inte längre någon skillnad på vad som är direkta investeringar i industrin och indirekta investeringar i tjänster. Investeringarna gäller även immateriell rätt, t.ex. de genmanipulerade grödorna.

WTO, och i dess efterföljd MAI- och BAI-avtalen, klassar utrikeshandeln som något rent kommersiellt stående utanför FNs regelverk och ses därmed inte heller som underställda den internationella rätten. Det betyder att även om ett BAI-avtal rör två länder som bägge är medlemmar i FN, ses avtalet som icke underställt FN-stadgan, den Universella förklaringen om de mänskliga rättigheterna, Fördraget om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter eller Förbindelsen om staters rättigheter och plikter.

Snabbare privatisering

Under åren har miljöpartister och socialdemokratiska ledamöter i olika riksdagar inför röstningar om BAI-avtal krävt att avtalen kopplas till sociala rättigheter och miljökrav. I de fall de fått sin vilja igenom är det i realiteten ändå bländverk. För kraven har inte tagits upp i själva fördrags-texten utan i förordet och är därmed inte juridiskt bindande.

De mer än 2000 BAI-avtalen som slutits, riskerar att bli inkörsporten till ett nytt världsvitt MAI-avtal, istället för det som sköts i sank 1998. Redan då uttryckte sig den belgiske finansministern Maystadt såhär "MAI innefattar inget som inte redan finns i befintliga BAI-avtal". EU-kommisionen säger samma sak "En samling principer, utgående från WTOs grundprincip om icke-diskriminering inom handeln, gällande investeringar som i en multilateral ram stadfäster alla de principer som har betydelse i bilaterala avtal".

Varje WTO medlemsstat hade t.o.m. 30 juni 2002 tid om att meddela vilka sektorer de ska liberalisera/privatisera och vilka de gärna såg att andra stater gjorde. Till den 31 mars 2003 har de tid om att meddela vilka offentliga tjänster det gäller.

EU-medlemsstaterna förhandlar via den av EU-kommisionen utnämnda "kommittéen 133". Europarådet har gett direktiv att privatiseringarna ska snabbas på.

Samla motståndet!

Det är således hög till att samordna och förstärka motståndet i EU, för att ta strid för tillgång till vatten, sjukhusvård, undervisning, miljöskydd, information, kollektivtrafik, energi som en medborgerlig rättighet åt alla. Det är likaledes tid att kräva en demokratisk kontroll över dessa grundläggande tjänster och att de tas ur WTOs allmänna handelsavtal.

Ett av villkoren för att förändra det politiska maktförhållandet är att kampen förs både på nationell och europeisk nivå. Ett motstånd enbart på nationell nivå är inte tillräckligt. Det är nödvändigt att – sektor för sektor – förena motståndet i Europa. En strid för posten, järnvägen, energin, skolan etc i det allmännas tjänst. Men det är också nödvändigt att se det hela i ett globalt perspektiv för att knäsetta dagens politiska logik. Det fordras således en folkrörelse för att sätta stopp för riksdagar som med utrop "nu räcker det" med våld tystar ledamöter som Vincent Decroly, då han pläderar för ett demokratiskt samhälle.

Tillfälle till en mobilisering ges den 7-8 november 2002 då det Sociala Europaforumet samlas i Florens i Italien.

P.S. Decroly har gått ur miljöpartiet Ecolo.

Översättning Per-Erik Wentus. Tidigare publicerad i *Rood* (Bryssel).

Källor till faktauppgifterna i artikeln finns i: Denis Horman. *Mondialisation, excluante, nouvelles solidarités. Soumette ou démette l'OMC*. Paris: l'Harmattan, 2001 & Agnès Bertrand & Laurence Kalafatides. *OMC, le pouvoir invisible*. Paris: Fayard, 2002.